

جرايم زيست محيطي

تعریف محیط زیست

محیط زیست به طور کلی دربرگیرنده محیطی است که انسان و حیوان در آن زندگی میکنند و به این اعتبار، جرایمی که علیه نباتات و حیوانات صورت میگیرند به نوعی برگشت پیدا میکنند به انسان چون نهایتاً این انسان است که از منابع طبیعی (حیوانات و نباتات) استفاده میکند.

با تعریف فوق جرم انگاری اعمالی که علیه نباتات و حیوانات صورت میگیرد در مقام حمایت از انسانی است که در این محیط زندگی میکند و محیط نیز اعم از محیط زمینی و دریایی و هوایی است و بطور کلی قانون گذار در مقام تأمین آرامش و آسایش و رفاه برای موجود انسانی است که بهره بردار نهایی محیط است.

آلوده ساختن محیط زیست

طبق ماده ۱۰ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳ اصلاحی ۱۳۷۱ منظور از آلوده ساختن محیط زیست «عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی یا شیمیایی یا بیولوژیک آن به طور زیان آور به حال انسان یا سایر موجودات زنده و یا گیاهان و یا آثار و ابنیه باشد تغییر دهد»

منابع آلوده کننده محیط زیست

در قوانین کشور ایران دو منبع آلوده کننده ثابت و متحرک تعریف شده است:

- منابع ثابت مانند کارخانهها، کارگاهها، پتروشیمی و امثالهم
- منابع متحرک مانند وسایل نقلیه موتوری

براساس ماده ۱۵ و ۱۶ قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا، سازمان حفاظت محیط زیست موظف است واحدهای آلاینده را شناسایی کرده و پس از اخطار، چنانچه برای رفع مشکل اقدامی انجام ندهند آن واحد را پلمپ نماید. در مورد آلوده کننده های متحرک نیز طبق ماده ۹ همین قانون، وزارت صنعت، معدن و تجارت موظف است سیاستها و برنامه های تولیدی واحدها و شرکتهای تابعه تولید وسایل نقلیه موتوری خود را به نحوی تنظیم کنند که با استانداردها همخوانی داشته باشد و در تولید قطعات و واردات محصولات نکات استاندارد رعایت شود.

تعریف جرایم زیست محیطی

جرایم زیست محیطی مجموعه ای از فعالیتها و رفتارهایی هستند که به نحوی به محیط زیست آسیب میزنند و یا منابع طبیعی را تخریب می کنند. این جرایم نه تنها به تخریب اکوسیستمها و کاهش تنوع زیستی منجر می شوند، بلکه می توانند به طور مستقیم یا غیرمستقیم بر سلامت انسانها، حیوانات و گیاهان تأثیرات منفی داشته باشند. در ادامه، برخی از ابعاد مهم و نمونه های جرایم زیست محیطی بیشتر توضیح داده می شود

انواع جرایم زیست محیطی بر اساس ماهیت آنها

الف) جرایم ارتكابی نسبت به جاندار محیط زیست منهای انسان شامل کلیه جانداران گیاهی و حیوانی می شود. بر طبق قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست از جمله وظایف سازمان حفاظت محیط زیست پیشگیری و ممانعت از هر آلودگی و هر اقدام مخربی که موجب برهم خوردن تعادل و تناسب محیط زیست می شود. همچنین کلیه امور مربوط به جانداران وحشی و آبزیان آبهای داخلی می باشد و تخریب جنگلها و مراتع نیز از جمله مواردی است که باعث برهم خوردن تعادل در محیط زیست شده و بنابراین عملی مجرمانه محسوب می شود.

ب) جرایم ارتكابی نسبت به عناصر بی جان محیط زیست از قبیل آب و هوا، خاک، صدا و آلودگیهای شیمیایی

انواع جرایم زیست محیطی بر اساس نوع تخریب

۱. آلودگی هوا

این نوع جرم شامل انتشار آلایندههای هوا مانند گازهای گلخانه‌ای (CO₂، CH₄، ذرات معلق، دی‌اکسید گوگرد (SO₂) و اکسیدهای نیتروژن (NOx)) است که می‌تواند از منابع صنعتی، وسایل نقلیه و سوختن غیرقانونی مواد نشأت گیرد. آلودگی هوا به شدت بر سلامت انسان‌ها و موجودات زنده تأثیر منفی می‌گذارد.

۲. آلودگی آب

آلودگی آب شامل رهاسازی فاضلاب‌های صنعتی و شهری، مواد شیمیایی سمی، نفت و زباله‌های خطرناک به منابع آبی است. این آلودگی می‌تواند به مرگ و میر موجودات آبی، نابودی زیستگاه‌های آبی، و کاهش کیفیت آب منجر شود.

۳. آلودگی خاک

ناشی از دفن غیرمجاز زباله‌های صنعتی، شیمیایی، پزشکی، استفاده بیش از حد از کودها و سموم شیمیایی در کشاورزی و نشت مواد نفتی و شیمیایی است. آلودگی خاک باعث کاهش حاصلخیزی زمین، ورود مواد سمی به زنجیره غذایی و ایجاد خطرات بهداشتی برای انسان‌ها و حیوانات می‌شود.

۴. تخریب جنگل‌ها و منابع طبیعی

تخریب جنگل‌ها از طریق قطع غیرقانونی درختان، آتش‌سوزی عمدی برای تبدیل زمین به مزارع یا مناطق مسکونی و بهره‌برداری غیرمجاز از منابع طبیعی مانند معدن‌کاری بدون مجوز انجام می‌شود. این اقدامات باعث کاهش تنوع زیستی، فرسایش خاک و تغییرات اقلیمی می‌شود.

۵. شکار و قاچاق غیرقانونی حیات وحش

این نوع جرم شامل شکار غیرقانونی حیوانات وحشی، قاچاق گونه‌های در حال انقراض و تجارت غیرمجاز محصولات حیوانی مانند عاج، پوست و باله کوسه است. این اقدامات منجر به کاهش شدید جمعیت گونه‌های نادر و تهدید زیست‌بوم‌ها می‌شود.

۶. تخریب و آلودگی اکوسیستم‌های دریایی و ساحلی

این جرایم شامل صید غیرمجاز و بیش از حد، آلودگی دریایی با نفت و زباله‌های پلاستیکی، تخریب صخره‌های مرجانی و ساخت و ساز غیرمجاز در مناطق ساحلی است. این اقدامات می‌تواند به نابودی زیستگاه‌های دریایی، کاهش منابع شیلاتی و افزایش خطرات طبیعی مانند طوفان‌ها منجر شود.

۷. دفن و دفع غیرقانونی زباله‌ها

دفن و دفع غیرمجاز زباله‌های صنعتی، شیمیایی، پزشکی و حتی زباله‌های خانگی در محل‌های نامناسب، از جمله جرایم زیست‌محیطی محسوب می‌شود. این جرم می‌تواند به آلودگی منابع آب زیرزمینی، خاک و هوا و ایجاد خطرات سلامتی جدی برای انسان‌ها منجر شود.

۸. آلودگی صوتی

آلودگی صوتی ناشی از فعالیت‌های صنعتی، حمل و نقل، ساخت و ساز و تجمعات انسانی می‌تواند بر سلامت روانی و جسمی انسان‌ها و همچنین بر حیوانات وحشی تأثیرات منفی داشته باشد. این نوع آلودگی به ویژه در مناطق شهری و صنعتی مشهود است.

۹. تغییر غیرقانونی کاربری اراضی

این نوع جرم شامل تغییر کاربری غیرمجاز اراضی کشاورزی، جنگلی یا مناطق حفاظت‌شده به مناطق مسکونی، صنعتی یا تجاری بدون رعایت مقررات محیط‌زیستی است. این تغییرات می‌تواند به تخریب زیستگاه‌های طبیعی، کاهش منابع آب و افزایش آلودگی منجر شود.

۱۰. استفاده غیرقانونی از منابع طبیعی

استخراج و بهره‌برداری غیرمجاز از منابع طبیعی مانند معادن، چاه‌های آب، جنگل‌ها و منابع نفت و گاز بدون مجوز یا فراتر از حد مجاز، یکی دیگر از جرایم زیست‌محیطی است که می‌تواند به تخریب محیط زیست و کاهش منابع طبیعی منجر شود.

۱۱. تخریب تنوع زیستی

این جرم شامل هر گونه فعالیتی است که باعث کاهش تنوع زیستی در یک منطقه می‌شود، مانند معرفی گونه‌های مهاجم، نابودی زیستگاه‌ها و استفاده از سموم و آفت‌کش‌های خطرناک که به حیات وحش آسیب می‌رسانند.

۱۲. مدیریت نادرست مواد شیمیایی و سمی

مدیریت نادرست یا غیرقانونی مواد شیمیایی خطرناک و سمی مانند دفع نادرست مواد هسته‌ای، PCBها و سایر مواد شیمیایی که می‌توانند به شدت برای محیط زیست و انسان‌ها مضر باشند، از دیگر جرایم زیست‌محیطی محسوب می‌شوند.

این جرایم زیست‌محیطی نه تنها به محیط‌زیست آسیب می‌زنند، بلکه به طور مستقیم یا غیرمستقیم بر سلامت انسان‌ها و کیفیت زندگی آن‌ها تأثیرات منفی دارند. لذا، مقابله با این جرایم و اجرای قوانین سختگیرانه زیست‌محیطی از اهمیت بالایی برخوردار است.

مجازات جرایم زیست محیطی

مجازات جرایم زیست محیطی بسته به نوع جرم، شدت آسیب وارده و قوانین هر کشور متفاوت است. این مجازات‌ها می‌توانند شامل اقدامات کیفری، مدنی و اداری باشند و در برخی موارد، حتی شامل جریمه‌های بین‌المللی نیز می‌شوند. در ادامه به انواع مجازات‌هایی که برای جرایم زیست محیطی در نظر گرفته می‌شود، اشاره می‌کنیم:

۱. جریمه‌های مالی

یکی از رایج‌ترین مجازات‌ها برای جرایم زیست محیطی، اعمال جریمه‌های مالی است. این جریمه‌ها می‌توانند بسته به میزان خسارت وارد شده و نوع جرم، از چند صد دلار تا چندین میلیون دلار متفاوت باشند. جریمه‌های مالی برای تخلفات نظیر آلودگی هوا، آب، خاک، یا شکار غیرقانونی حیوانات وحشی اعمال می‌شود.

۲. حبس

حبس یکی از مجازات‌های شدید برای جرایم جدی زیست محیطی است. این مجازات معمولاً برای جرایم سنگین نظیر تخریب عمدی محیط زیست، شکار و قاچاق گونه‌های در خطر انقراض، یا آلودگی عمدی منابع آب و خاک در نظر گرفته می‌شود. مدت زمان حبس ممکن است از چند ماه تا چندین سال متغیر باشد.

۳. توقف فعالیت‌های اقتصادی

برای شرکت‌ها و صنایع، یکی از مجازات‌های مهم توقف یا تعلیق فعالیت‌ها است. این مجازات زمانی اعمال می‌شود که یک شرکت یا صنعت به طور مداوم قوانین محیط زیستی را نقض کند و به محیط زیست آسیب جدی وارد کند. تعلیق یا لغو مجوزهای بهره‌برداری نیز می‌تواند در این دسته قرار گیرد.

۴. مصادره اموال

در مواردی که جرم زیست محیطی از طریق استفاده غیرقانونی از اموال و تجهیزات انجام شده باشد، مقامات قضایی می‌توانند دستور به مصادره اموال مرتبط با جرم دهند. این مجازات می‌تواند شامل مصادره تجهیزات صنعتی، وسایل نقلیه و حتی زمین‌های مورد استفاده برای جرم باشد.

۵. جبران خسارت (تعهد به بازسازی محیط زیست)

در برخی موارد، متخلفان موظف می‌شوند تا خسارات وارد شده به محیط زیست را جبران کنند. این جبران می‌تواند شامل بازسازی زیستگاه‌های تخریب شده، پاکسازی آلودگی‌ها، یا کاشت مجدد درختان در جنگل‌های تخریب شده باشد. این اقدام معمولاً در کنار سایر مجازات‌ها اعمال می‌شود.

۶. مجازات‌های اجتماعی و تعلیق مشروط

در برخی موارد، مجازات‌های اجتماعی نظیر انجام خدمات عمومی مرتبط با حفاظت از محیط زیست یا آموزش عمومی درباره مسائل زیست محیطی به عنوان بخشی از مجازات در نظر گرفته می‌شود. همچنین، تعلیق مشروط مجازات (برای مثال، عدم اعمال حبس در صورت همکاری و تعهد به عدم تکرار جرم) ممکن است اعمال شود.

۷. مجازات‌های اداری

این مجازات‌ها شامل تعلیق مجوزها، بستن واحدهای تولیدی، یا جلوگیری از فعالیت‌های خاص است که می‌تواند توسط نهادهای اجرایی و نظارتی اعمال شود. این نوع مجازات‌ها معمولاً برای پیشگیری از وقوع جرایم جدید یا ادامه فعالیت‌های زیان‌بار اعمال می‌شوند.

۸. مجازات‌های بین‌المللی

در برخی موارد، جرایم زیست محیطی می‌توانند تبعات بین‌المللی داشته باشند، به ویژه زمانی که آلودگی یا تخریب محیط زیست از مرزهای یک کشور فراتر رود. در این موارد، مجازات‌ها ممکن است شامل تحریم‌ها، جریمه‌های بین‌المللی، یا الزام به رعایت توافق نامه‌های بین‌المللی محیط زیستی باشد.

۹. محرومیت از حقوق اجتماعی و حرفه‌ای

در مواردی که اشخاص حقیقی یا حقوقی به جرایم سنگین زیست محیطی محکوم می‌شوند، ممکن است از برخی حقوق اجتماعی یا حرفه‌ای محروم شوند. این محرومیت‌ها می‌تواند شامل ممنوعیت از فعالیت در صنایع خاص، منع از کسب مجوزهای جدید یا محرومیت از حضور در مناقصات دولتی باشد.

۱۰. مجازات‌های نمادین

در برخی کشورها، برای تأکید بر اهمیت حفاظت از محیط زیست، مجازات‌های نمادین نیز اعمال می‌شود. این مجازات‌ها ممکن است شامل الزام به عذرخواهی عمومی، شرکت در کمپین‌های محیط زیستی یا حمایت مالی از پروژه‌های محیط زیستی باشد.

جرم علیه محیط زیست در قانون مجازات

طبق ماده ۶۸۸ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ «هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیربهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زاید، ریختن مواد مسموم کننده در رودخانه‌ها، ریختن زباله در خیابانها، کشتار غیرمجاز دام، استفاده غیرمجاز فاضلاب خام یا پساب تصفیه خانه های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع بوده و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدیدتری نباشند به حبس تا یک سال محکوم خواهند شد.